

den grundige fremlæggelse. Men gennemgående er bogen usædvanlig klart skrevet. Undertiden også levende og engageret. I omtalen af Marx er der rigtignok ikke mange oplivende momenter, hverken indholdsmæssigt eller sprogligt, men hvor det gælder Kierkegaard, læser man f.eks. følgende: ”Gud er ikke fornuft, mennesket ikke modernitet, livet er ikke en fremtidsgesjæft og døden ikke et trafikuheld på civilisationens motorvej”. Schanz ejer vel ikke Sløks sprogligt litterære mesterskab. Over for forgængerens større og rigere billeder er hans fremstilling at ligne ved stivere, fattigere træsnit. Men træsnit kan være at foretrække, når de klart og uden for mange nuancer trækker det væsentlige frem.

Det fremgår ikke som hos Hartnack og Sløk, hvem bogen er skrevet for. Skal den være et tov mellem tekstknuderne i de idehistoriestuderendes introduktion til filosofihistorien, er den beregnet for det nye ”studium generale”, som man planlægger for så vidt muligt alle universitetsstuderende, og som Schanz vist nok gerne så som en slags genindførelse af filosofikum, er det en gymnasielærebog som Sløks, eller er det en oversigt beregnet for lægmænd, f.eks. historikere, der gerne vil vide lidt mere om filosofi? Hartnacks bog tjente sit formål på udmærket vis, Sløks ikke. Den var for svær for gymnasieelever. Det tror jeg også, Schanz’ bog er. Men som oversigtsværk for folk, der ved lidt i forvejen, og trænger til en

sammenfatning, er det en udmærket traditionel filosofi-, undskyld idehistorie.

Steen Busck

Det er svært at være intellektuel

Dorthe Jørgensen, Viden og visdom. Spørgsmålet om de intellektuelle, Det lille forlag, Frederiksberg 2002, 125 sider, 175 kr..

Forfatteren til *Viden og visdom. Spørgsmålet om de intellektuelle* følte sig givetvis personligt ramt, da statsminister Anders Fogh Rasmussen i sin nytårstale ved overgangen til 2002 langede ud efter eksperter og smagsdommere. Ramt, dels fordi Dorthe Jørgensen i sin egen forståelse af den intellektuelle var en af dem, der sigtedes til, dels fordi statsministeren gav endnu et eksempel på det ’dem og os’, der ifølge Jørgensen længe har præget debatten i Danmark.

Statsministeren placerer de intellektuelle over for folket i en enten-eller figur, som vidner om en antiintellektualistisk tankegang — en tankegang, som *Viden og visdom* sætter sig for at analysere, problematisere og give et nuanceret modsvar på. Brikker i dette spil er en række prisværdige og tankevækkende idéhistoriske refleksioner over viden og visdom, psykologi og terapi, det æstetiske, sandheden, den ulykkelige bevidsthed mm. Refleksioner, der holdes sammen af én gen-

nemgående figur: Den intellektuelle.

Jørgensen er klar over, at ordet 'intellektuel' ikke er entydigt (p. 30), og i forlængelse heraf gøres der op med den politiske intellektuelle — nationens samvittighed — for i stedet at insistere på den filosofiske, sandhedssøgende intellektuelle — den, der trænger igennem den umiddelbare oplevelses slør og afslører sandheden (p. 31).

De intellektuelle er altså ikke en faglig gruppe som for eksempel smedene. De udspringer endog ikke af en specifik social gruppe (f.eks. en 'intelligentsia'), men defineres derimod ved deres syn på verden. En landmand af den gamle skole kan således være intellektuel, mens en professor ganske vist tilhører intelligentsiaen, men ikke derfor nødvendigvis bliver en intellektuel. Den intellektuelles syn på verden er, ifølge Jørgensen, kendetegnet ved, at "være menings-søgende og gearret til at behandle symboler på en måde, som overskrider snævre faggrænser. Man har derfor sagt om de intellektuelle, at de er 'specialister i det almene'. De har en evne til at få øje på det principielle og langsigtede i partikulære ting [...]" (p. 32). Den intellektuelles sandhedssøgen skal ydermere omsættes i skaben af meningsfulde fortolkninger: "derfor søger den intellektuelle heller ikke bare, men bygger også selv, og det resulterer i filosofiske, religiøse og kunstneriske værker" (p. 33). De intellektuelle, der toner frem af Jørgensens bestemmelse, og som

hun selv mener at være, er altså en person, der på en og samme tid søger sandheden og skaber fortolkninger. Det er denne sandhedsafslørende intellektuelles forhistorie og aktuelle status, der forfølges gennem bogens temaer.

Hvilke sandheder om den intellektuelle og om vores samtid i øvrigt afsløres så? Denne anmeldelse kan ikke behandle alle bogens mange diskussioner, men vil blot undersøge behandlingen af tre fænomener: Samtidsdiagnosen, opfattelsen af medierne samt af de postmoderne.

Jørgensen har utvivlsomt en ambition om at stille en diagnose af sin samtid. Hendes forsøg herpå rejser imidlertid en del spørgsmål.

For det første forbliver samtidsdiagnosen overvejende postulatorisk, og man sidder oftest tilbage med en nagende tvivl: Er det nu også rigtigt, kan det dokumenteres, endsiges blot på nogen måde sandsynliggøres? — og lægges der overhovedet op til diskussion af, om det forholder sig sådan? Et par eksempler: 1) Det hævdes, at de intellektuelle er upopulære i dag (p. 9), men passer det?, 2) Det hævdes, at vi lever i en kultur, der er mere glad for billeder end for begreber (p. 49), men hvor ved vi/Jørgensen det fra, og giver et sådant udsagn overhovedet nogen mening?, 3) Det hævdes, at kritikken af det moderne samfund ophørte i 1980erne til fordel for den postmo-

derne kritik af idéen om det moderne (p. 104), men er det ikke en lidt for nuanceret diagnose?

For det andet forbliver det uproblematisk, hvem det 'man' er, der ofte tilskrives alverdens meninger. Et eksempel: Man prioriterer nu kun viden, hvilket man gør, fordi man "anser det for at være unødvendigt eller ligefrem uhensigtsmæssigt at få den faktuelle viden sat i perspektiv" (p. 38-39); hvem er dette 'man' (Jørgensens egen myte om 'dem (man) og os?'), og er det nu også rigtigt, at 'man' mener det?

For det tredje så udtaler den sandhedsafslørende intellektuelle sig friskt og udokumenteret på andres vegne. Eksempler: 1) "Mange danskere nærer interesse for filosofi, men et hurtigt overslag fortæller, at den filosofi, der er mest efterspurgt, er den, der kan omsættes i personlige dannelsesprojekter" (p. 54), 2) "Og er det korrekt, at de fleste mennesker ikke mere længes efter en stor fortælling? Nej, vi er lige så søgende, som romantikerne var for 200 år siden" (p. 64-65), 3) "et billede af virkeligheden, som mange mennesker ikke kan genkende sig selv og deres verden i" (p. 65).

De sandheder, der afsløres om samtiden, virker en kende skrāsikre (man fristes til at sige fordomsfulde), og de fremstår ikke som om, det giver mening at prøve hverken at dokumentere eller diskutere dem. En mere nuanceret diagnose kunne have været på sin plads.

I kapitlet "Antiintellektualisme" berører Jørgensen medierne, der gøres til en af årsagerne til antiintellektualismen.

Gennem dette kapitel fremskrives følgende modsætninger: På den ene side antiintellektualismen, der ønsker illustreret videnskab, og derfor prioriterer billeder i bred forstand, både i form af metaforer, men også i form af et bestemt medie, nemlig TV, og på den anden side intellektualismen, der ønsker begrebets anstrengelse, og derfor prioriterer begreber, der så knyttes til et andet medie, nemlig bogen (jvf. p. 49-51). Og der tilføjes endnu et begrebspar — underholdning og refleksion — der tilsyneladende sættes ind i samme modsætningspar (p. 51), hvilket giver følgende: 1) begreber = bog = refleksion, 2) billeder = tv = underholdning. Der bygges videre på disse med betragtninger over medier og tid: "I medierne er der [...] sjældent tid til eftertanke, og det betyder ikke kun, at man skal være hurtig for ikke at miste ordet til sin sidemand. Det medfører også, at debatten hurtigt bliver låst fast i et enten-eller. Konsekvensen er, at debattører i TV partout forventes at være for eller imod [...]. Mere avanceret tænkning er derimod karakteriseret ved at være differentieret og nuanceret [den] er mere kompleks — ikke præget af enten-eller, men af lag på lag [...]" (p. 51). Vi får således: 1) begreber = bog = refleksion = god tid, 2) billeder = tv = underholdning = ikke god tid. Bag disse to ligninger

ligger en medieopfattelse, der rejser en del spørgsmål.

For det første om der i det hele taget kan argumenteres for en klar modsætning mellem begreber og billeder. For det andet om denne kan appliceres kritikløst og entydigt på medierne 'bog' og 'TV'? For det tredje om bøger ikke kan være underholdende, og om TV aldrig kan bruges til refleksion? Og hvordan med avisen og radioen, for da slet ikke at tale om internettet?

Man hører et kraftigt (men ureflekteret) ekko af Habermas i 1962 (*Borgerlig offentlighed*), Neil Postman i 1985 (*Fagre nye TV-verden*) og Pierre Bourdieu i 1996 (*Om TV*). En noget unuanceret afsløring af sandheden om medierne, som er baseret på en enten-eller logik, der muligvis er 'mere avanceret tænkning', men unægteligt er mindre avanceret medietænkning.

Hvis der er én gennemgående argumentatorisk modspiller (ud over statsministeren) gennem bogens mange forskellige diskussioner, så er det 'de postmoderne', ja, man aner konturen af en klassisk 'dem og os' tankegang: 'de postmoderne' vs. Jørgensen. Men hvorledes udsættes dette begreb for en nuanceret lag-på-lag-tænkning?

Ifølge Jørgensen bør diskussionen af det postmoderne tage udgangspunkt i en bestemmelse af det moderne, der fra begyndelsen skulle have bestået af to slags modernitet og

således også altid have haft to sider: Den ene udsprunget af oplysningen og fornuften, den anden af romantikken og følelsen, og "tilsammen udgør disse to spor den dynamiske enhed, der har været motoren i megen moderne kunst" (p. 63).

Efterfølgende udråbes Jean-François Lyotards *Viden og det postmoderne samfund* som "de postmodernes fælles reference" (p. 64), hvorefter den bl.a. får følgende kritiske ord med på vejen: "men har Lyotard egentlig ret i, at de store fortællinger først kom i krise for 100 eller måske bare 50 år siden? Nej, de tyske romantikere kritiserede dem allerede. [...]" (p. 64-65). Lyotard og de postmoderne har således ikke forstået det moderne korrekt, men har derimod tegnet "en karikatur af det moderne og forhold[t] sig til den i stedet for til den faktiske modernitet. De postmoderne har fremstillet det moderne, som om det kun består af oplysning og ikke også af romantik", som de så har argumenteret imod for at kunne lancere "det postmoderne som en ny og bedre beskrivelse af det aktuelle samfund" (65). Denne udlægning af Lyotard, af *Viden og det postmoderne samfund* samt af de postmoderne kalder på et par kommentarer, dels en tekstintern, dels en mere generel.

I Lyotards tekst kan der udpeges mindst fire forskellige, men gensidigt betingende opfattelser af det postmoderne, og ser man nærmere på dem, så kan der argumenteres for, at Lyotard ikke kun hævder, at

de to store legitimeringsdiskurser, han begrænser sin analyse til, først kom i krise for 100 år siden, men derimod at de allerede i udgangspunktet er problematiske. Selvom delegitimeringen først bliver følelig i det 20. århundrede, så er den allerede indskrevet som en tavs kimform i det 18. og 19. århundredes store fortællinger — og dermed er det postmoderne også indskrevet i det moderne (jvf. *Viden og det postmoderne samfund*, p. 75, 77 & 78, dansk udg. fra 1996). Det postmoderne findes således ved det modernes udspring som et konstitutionelt legitimeringsproblem, men det bliver først 'synligt' senere, hvilket faktisk er en helt afgørende pointe i Lyotards definition af det postmoderne. Det er her spørgsmålet, om ikke Jørgensen gør Lyotard til en karikatur, som der så argumenteres imod for at kunne lancere hendes egen opfattelse af det moderne som en ny og bedre beskrivelse. I store træk synes kritikken mod Lyotard at være, at hans opfattelse af det moderne hverken falder sammen med Jørgensens, eller med hvad der hævdes at være 'den faktiske modernitet'.

Dernæst et mere generelt problem, nemlig det forhold, at 'de/det postmoderne' bliver et meget bredt og upræcist begreb samt at det ukritisk og udokumenteret kobles til Lyotard og *Viden og det postmoderne samfund*. Der tænkes nogenlunde således: *Viden og det postmoderne samfund* omhandler det postmoderne, senere skriver andre om 'det postmoderne/

postmodernisme' (men vi hører ikke meget om hvem og hvor), ergo er det nok det samme, både de og Lyotard forstår ved 'det postmoderne', hvorfor vi uden problemer kan kalde dem alle sammen 'de postmoderne'. I sandhed et eksempel på, at den intellektuelle kan få øje på det almene (de/det postmoderne) i det partikulære (*Viden og det postmoderne samfund*). Denne argumentationsform betyder, at man skulle kunne finde belæg i *Viden og det postmoderne samfund* for følgende forhold: At det postmoderne har bragt næring til antiintellektualismen i befolkningen (p. 65), at Lyotard ukritisk kan falde ind under kategorien 'de postmoderne æstetikere' (p. 76), at sandheden er forsvundet (p. 82), at der er mange sandheder som er lige gyldige (p. 82), at de store fortællinger om, hvad der er sandt, er et produkt af vor egen fantasi (p. 34), at sandheden står og falder med troen på metafysikken (p. 83), at postmodernismen i 80'erne lagde bånd på den frie tanke (p. 69), at brandesianere, kulturradikalister, nyradikalister og ideologikritikere alle er efterkommere til oplysningstænkningen og derfor ikke længere aktuelle (p. 194), osv., osv. Ud fra denne anmelders ringe kendskab til bogen, tror jeg ikke det bliver helt let.

Det er således lidt ærgerligt, at Jørgensens til tider tankevækkende kritik af Lyotards bog (f.eks. p. 66-67) mister troværdighed, fordi den spindes ind i en 'dem og os' logik, og fordi der refleksagtigt og ukritisk lukkes

for mange betydninger ind i begrebet 'det postmoderne'.

Den måde, samtidsdiagnosen, opfattelsen af medierne samt af de postmoderne behandles på, vidner desværre om bogens gennemgående tilgang til sine emner. Til trods for at væsentlige emner tages op, og til trods for de gode og smukke intentioner, så bygger den i al for høj grad på en dømoniserende 'dem og os' tankegang, en række unuancerede enten-eller figurer. Og frem for alt virker det som om, at sandheden, når den er fundet, ikke længere er til diskussion. Til trods for ønsket om dialog (p. 11), så præsenteres Jørgensens egen tilgang alt for ofte i konstaterende og postulerende udsagn som indiskutable sandheder, ja, man fristes næsten til at sige som faktuel viden.

Det er i sandhed svært at være intellektuel.

Niels Brügger

Velkonstrueret brobygning

En hermeneutisk brobygger - tekster af Paul Ricoeur, red. af Mads Hermansen og Jakob Dahl Rendtorff, oversat af Gerd Have, Forlaget Klim, Århus 2002, 199 s., 248 kr.

Bogen består af et forord og en indledning, begge dele udarbejdet af de to redaktører Mads Hermansen og Jakob Dahl Rendtorff, samt 7 udvalgte tekster af Paul Ricoeur, alle oversatte af Gerd Have og forsynet med noter

og forklarende kommentarer.

Resume: Formålet med at nyoversætte Paul Ricoeur er iflg. de to redaktører i forordet dels at præsentere læseren for hidtil (til dansk) uoversatte dele af Paul Ricoeurs omfattende forfatterskab, og dels at bogen gerne skulle fungere som indlæg i den løbende metodologisk/videnskabsteoretiske diskussion. Som titlen illustrerer, ser de Ricoeurs filosofi som et potent alternativ til eller brobyggende forbindelsesled mellem filosofien, litteraturvidenskab, psykologien, historien, sociologien, socialkonstruktivismen, strukturalismen og positivismen. Mere specifikt ønsker de i værket specifikt indholdsmæssigt at fremhæve hermeneutikkens handlingshermeneutiske implikationer, dvs. bredt formuleret at fremlægge dens bud på en forståelse af de menneskelige handlinger. Hvad de valgte tekster angår, så stammer de alle fra firserværkerne, nærmere bestemt fra *Du texte à l'action* (1986) og *Temps et récit 1-3* (1983-85). Endelig er der i forordet nyttige henvisninger til de værker, der indtil videre forelægges om og af Ricoeur på dansk.

I bogens indledning *Omrids af Paul Ricoeurs handlingshermeneutik*, præsenterer Mads Hermansen og Jakob Dahl Rendtorff kort de udvalgte tekster, ligesom disse sættes i relation til resten af Ricoeurs forfatterskab. Først skitseres den tidlige Ricoeurs mellemværende med fænomenologien, herunder ikke mindst hans afstandtagen fra Husserls begrænsede